

Živan Lazović

*INTERNALIZAM I PROBLEM
IZOLOVANE EPISTEMIČKE ZAJEDNICE*

APSTRAKT: Ovaj rad bavi se jednim od karakterističnih vidova relativizma sa kojim se suočava internalističko shvatanje epistemičkog opravdanja. U literaturi se taj problem obično naziva problemom izolovane epistemičke zajednice. Na jednom zamišljenom primeru ilustrovana je priroda ovog problema, da bi se na kraju pokazalo da internalizam ne može da pruži celovito i dosledno tumačenje prirode epistemičkog opravdanja, odnosno da se mora pribeći izvesnim eksternalističkim pretpostavkama koje se, pre svega, tiču zahteva da opravdanje obezbedi adekvatnu vezu između verovanja i istine.

KLJUČNE REČI: znanje, verovanje, istina, opravdanje, internalizam, eksternalizam.

1.

Polazno opšte mesto u brojnim filozofskim razmatranjima o znanju predstavlja sokratovska intuicija da slučajno istinito verovanje ne može biti znanje.¹ U čuvenoj raspravi o definiciji znanja iz Platonovog dijaloga *Teetet*, Sokrat se radi ilustracije pozvao na zamišljeni primer sudije kojeg je advokat, uverljivo iznoseći potpuno izmišljeni scenario o tome kako se zločin desio, uspeo da ubedi da donese presudu koja se pokazala tačnom. U svakodnevnom životu možemo naći brojne primere slučajno istinitih verovanja. Navešćemo jedan iz doba francuske revolucije. Prisettimo se kako je Marija Antoaneta bila osuđena na smrt i pogubljena. U nastojanju da učvrste osvojenu vlast, francuski revolucionari su rešili da je uklone, režirajući sudski proces na osnovu iskonstruisane optužbe da kuje zaveru sa austrijskim dvorom. Izmišljeni navodi optužbe poslužili su za donošenje presude, ali i za uveravanje javnosti u njenu krivicu. Nema sumnje da su mnogi poverovali u Marijinu izdaju, delom zbog njenog porekla, ali delom i zbog toga što je u vreme vladavine svog supruga, Luja XVI, održavala veoma tesne kontakte sa svojom majkom i sa austrijskim dvorom. Mnogo godina kasnije pronađena je Marijina tajna prepiska čiji je sadržaj naknadno potvrdio tačnost ovog verovanja. Ipak, teško da bismo mnogim lakovernim Francuzima koji su u to vreme pratili montirani sudski proces i na osnovu izmišljenih dokaza optužbe poverovali u Marijinu krivicu pripisali znanje, uprkos

1 Ovaj članak pisan je u okviru projekta Instituta za filozofiju Filozofskog fakulteta, „Problem eksplanatornog jaza u filozofiji i nauci“ (br. 149010), koji finansira Ministarstvo nauke RS.

tome što se kasnije pokazalo da su imali tačno verovanje. Pre bismo tvrdili da se ovo njihovo verovanje pokazalo kao istinito pukim sticajem okolnosti.

Oslanjajući se na ovu intuiciju, potkrepljenu primerima slučajno istinitih verovanja koja nismo spremni da smatramo znanjem, Sokrat je dokazivao da istinito verovanje, premda nužno, nije dovoljno za znanje. Iz tog razloga, u tradicionalnu definiciju znanje uvedeno je opravdanje, odnosno zahtev da verovanje, osim toga što mora biti istinito, bude još i potkrepljeno odgovarajućim razlozima ili svedočanstvom. U klasičnoj koncepciji znanje, uloga opravdanja je da na adekvatan način poveže verovanje kao subjektivno stanje sa objektivnom istinom. U stvari, najuopštenije govoreći, od opravdanja se očekuje da, u datim okolnostima, učini verovanje u nekoj dovoljno visokoj meri verovatno ili, u idealnom slučaju, sigurno istinitim. Po pretpostavci, ako bismo imali opravdano verovanje da p i ako bi se iskaz p u datim okolnostima pokazao istinitim, onda istinitost našeg verovanja ne bi bila slučajna, pa bismo (pošto su ispunjeni svi nužni uslovi za znanje) s pravom tvrdili da imamo znanje da p .²

Epistemičko opravdanje se tradicionalno shvata kao da uključuje dve dimenzije, *normativnu* i *činjeničku*. Prva dimenzija izražena je zahtevom da bi subjekt, ukoliko želi da bude epistemički racionalan, trebalo da prihvata epistemički opravdana verovanja i odbacuje ona koja su epistemički neopravdana. (Pošto je reč o svojevrsnoj epistemičkoj obavezi koju opravdanje u ovom smislu nosi u odnosu na subjekta o čijem verovanju je reč, ova dimenzija se često naziva i deontološkom.) Druga dimenzija upućuje na vezu između opravdanja i istine, odnosno podrazumeva da bi svako ono verovanje koje je epistemički opravdano moralo, s obzirom na uslove koji ga čine opravdanim, biti verovatno istinito (u nekom dovoljno visokom stepenu verovatnoće). U tradicionalnoj koncepciji opravdanja, ove dve dimenzije spajaju se u jedan pojam epistemičkog opravdanja: bilo koji subjekt S ima epistemičko opravdanje za verovanje da p ukoliko je u datim okolnostima, s obzirom na razloge na osnovu kojih veruje da p , istinitost njegovog verovanja da p u dovoljno visokom stepenu verovatna, odnosno ukoliko bi S u epistemičkom smislu trebalo da veruje da p .

Posebnu pažnju zaslužuje pitanje u kakvom su odnosu normativna i činjenička dimenzija epistemičkog opravdanja. Neki savremeni autori su mišljenja da je ovde u stvari reč o dve nezavisne dimenzije koje tradicionalno shvatanje opravdanja čine dualističkim i uvlače ga u neke krupne teškoće.³ Tradicionalni epistemolozi su uglavnom naslućivali pretpostavljali da normativna dimenzija počiva na činjeničkoj, ali su podlegli iskušenju da sazajnju aktivnost tumače iz naglašeno subjektivne perspektive, kao prvenstveno individualni sazajni poduhvat. Paradigmatičan primer takvog pristupa nalazimo u Dekartovom projektu filozofskog preispitivanja znanja, u kojem je epistemički kontekst definisan težnjom ka otkriću istine kao osnovnim sazajnim ciljem. Ako racionalan način otkrića istine podrazumeva da do nje ne dolazimo slučajno, već tako što uzimamo u obzir i procenjujemo razloge za i protiv

2 Ostavićemo po strani getijeovske protivprimere, odnosno, uzećemo u obzir samo negetijeovske situacije koje ne bi trebalo da su sporne.

3 Vid. Plantinga, A., 1993; Goldman, A.I., 1989.

prihvatanja verovanja, onda normativna dimenzija opravdanja mora počivati na činjeničkoj: ukoliko u datim okolnostima izvesni uslovi *čine* neki iskaz verovatno ili sigurno istinitim, onda oni predstavljaju razloge zbog kojih bi epistemički racionalna osoba trebalo da poveruje u istinitost tog iskaza, pa samim tim *opravdavaju* verovanje u njegovu istinitost. Ovakvo traganje za istinom, tačnije celokupnu aktivnost opravdavanja verovanja i sticanja znanja, Dekart zamišlja kao isključivo individualan projekt koji subjekt sprovodi tako što meditira, udubljuje se u kognitivne sadržaje svoje svesti i epistemički status nekih svojih verovanja proverava u svetlu nekih drugih verovanja u kojima nalazi razloge za ili protiv prihvatanja prvih⁴. Za epistemički racionalnu osobu će, u skladu sa sokratovskom intuicijom, slučajno otkriće istine biti neprihvatljivo, tako da će ona nastojati da u dekartovskom maniru svoja verovanja preispituje i opravdava kako bi došla do znanja kao istinitog opravdanog verovanja. U svetlu kartezijanskog tumačenja, znanje i opravdanje imaju *internalistički* karakter: sazajna aktivnost se u osnovi prikazuje kao individualno pregnuće subjekta koji, da bi opravdao bilo koje svoje verovanje, mora da otkrije uslove koji u datim okolnostima čine njegovo verovanje verovatno istinitim, odnosno, da stekne kognitivni uvid u razloge (njihov sadržaj i adekvatnost) koji opravdavaju to njegovo verovanje i iz kojih proističe normativna obaveza da ga prihvati.

Internalističko shvatanje sazajnog opravdanja bismo, prema tome, najuopštenije mogli odrediti kao stanovište koje zahteva da subjekt, da bi opravdao neko svoje verovanje, mora imati kognitivni uvid u sve uslove koji to njegovo verovanje čine opravdanim. U literaturi se mogu naći različite formulacije internalističkog zahteva. Najčešće su u pitanju samo terminološke razlike, ali je ponekad reč o različitim verzijama internalizma, kao što su, na primer, *slabije* verzije koje zahtevaju samo kognitivnu dostupnost razloga, ili samo uvid u razloge bez uvida u njihovu adekvatnost⁵, i *jaka verzija* koja zahteva da subjekt mora imati uvid i u sadržaj razloga i u njihovu adekvatnost.⁶ Ovde ćemo o internalizmu govoriti u ovom poslednjem, jačem smislu, u kojem subjekt, kada tvrdi da ima opravdano verovanje, ima uvid i u razloge kojima pravda svoje verovanje i u to da se ti razlozi zaista tiču istinitosti verovanja. To je smisao koji, recimo, epistemolozi imaju u vidu kada internalizam određuju kao gledište da „... obeležja koja bilo kom verovanju daju status opravdanog verovanja moraju biti unutar svesti subjekta koji to verovanje ima, tako da ih on uvek može saznati putem promišljanja“,⁷ odnosno da je “to da subjekt ima opravdano verovanje da *p* dostupno samom subjektu u smislu da sam

4 Kao što je poznato, Dekart je sebi postavio ambiciozniji cilj da nađe bar jednu istinu koju možemo znati sa potpunom izvesnošću, što bi, preneto u kontekst govora o opravdanju, podrazumevalo da je za nesporan slučaj znanja neophodno da opravdanje garantuje istinitost verovanja. Iz tog razloga on u kontekstu svog projekta filozofskog preispitivanja znanja usvaja princip da epistemički racionalna osoba ne bi trebalo da prihvati nijedno verovanja kod kojeg uočava i najmanji razlog za sumnju. (Upor. Lazović, Ž., 1996, str. 25)

5 Upor. Alston, W., 1989a; Audi, R., 2001, pp. 19-46.

6 Upor. BonJour, L., 1985; Steup, M., 2001.

7 Sosa, E., 1991, p. 193.

subjekt na osnovu promišljanja može da utvrdi da opravdano veruje da p ”.⁸ Internalistički zahtev se onda manifestuje u dijalektičkom kontekstu u kojem nekome postavljamo pitanje *zašto* veruje da p , očekujući pri tom od njega da to svoje verovanje opravda tako što će izneti razloge zbog kojih veruje da je iskaz p istinit. Postavljanje ovakvog pitanja i izražavanje ovakvog očekivanja bili bi potpuno neprikladni ukoliko ne bismo pretpostavljali ili podrazumevali da je ta osoba u stanju da uvidi i artikuliše razloge zbog kojih prihvata verovanje da p . Kao što primećuje Harper: „Motivacija za jaki internalizam je očigledna. Opravdanje koristimo, kao nezaobilazno, zato što se upuštamo u kritičko promišljanje naših verovanja, proveravanje njihovih osnova i reakciju na takve provere – ukratko, zato što pokušavamo da opravdamo verovanja.”⁹

Tradicionalnom, internalističkom shvatanju saznajnog opravdanja svojstvena je još jedna važna pretpostavka koja se tiče prirode veze između razloga kojima pravdamo verovanje i samog verovanja. To je pretpostavka da epistemičko opravdanje, po pravilu, ima strukturu zaključivanja.¹⁰ Prema ovoj pretpostavci, nečije verovanje da p je opravdano ukoliko postoji svedočanstvo ili skup razloga koji se, bar u načelu,¹¹ mogu rekonstruisati u vidu niza premisa iz kojih sledi, induktivno ili deduktivno, da je p istinito. Ukoliko je to slučaj, istinitost verovanja u datim okolnostima neće biti rezultat pukog sticaja okolnosti. Kao što vidimo, slučajnost ili neslučajnost istinitosti verovanja se ovde tumače kao epistemičke modalnosti: da li će verovanje biti slučajno ili neslučajno istinito zavisice isključivo od toga da li u datim okolnostima postoje razlozi koji se mogu izraziti kao premise i od logičkih relacija između tih premisa i iskaza koji je predmet verovanja.

2.

Razmotrićemo jednu od tipičnih teškoća sa kojom se epistemički internalizam suočava. Reč je o teškoći koja proističe iz subjektivističkog karaktera internalistički shvaćenog opravdanja. Mnogi autori primećuju da internalizam, doduše, uspeva da objasni normativni karakter epistemičkog opravdanja, ali ne uspeva da obezbedi adekvatnu vezu između epistemičkog opravdanja i istine, pre svega zato što zapada u subjektivizam. Subjektivizam se ogleda u tome što uslovi koji opravdavaju verovanje moraju biti kognitivno dostupni subjektu i što će subjekt, da bi opravdao

8 Schmitt, F., 1992, p. 84.

9 Harper, W., 1998, p. 43.

10 S obzirom na poznati problem regresa u opravdavanju i tradicionalni pokušaj da se ovaj problem reši tako što se pretpostavlja postojanje klase takozvanih bazičnih verovanja, koja svoju opravdanost ne duguju drugim verovanjima, opravdanje koje ima strukturu zaključivanja tiče se druge, daleko brojnije i raznovrsnije klase nebazičnih (izvedenih) verovanja. Vidi Lazović, Ž., 1994, gl. 1 i 4.

11 Ovo tumačenje ne iziskuje da subjekt, kada neko svoje verovanje pravda određenim razlozima, svesno prolazi kroz odgovarajući proces zaključivanja, već samo to da se opravdanje verovanja može na taj način rekonstruisati i prikazati. Minimalni zahtev je, ipak, da on je to verovanje prihvatio *zbog tih*, a ne nekih drugih razloga, što svakako znači da je svestan toga da oni utiču na istinitost prihvaćenog verovanja.

svoje verovanje, morati ove uslove da uključi u svoj kognitivni vidokrug, sagledavajući ih kao razloge na osnovu kojih prihvata dato verovanje. S obzirom na pretpostavku da opravdanje odslikava strukturu zaključivanja, epistemički racionalan subjekt će u idealnom slučaju opravdanje zaista prikazati u formi zaključivanja, tako što će razloge kojima opravdava verovanje prikazati kao premise i ukazati na to da iz njih, kao zaključak, sledi iskaz u čiju istinitost veruje. Nevolja je, kao što ćemo pokazati, što priroda i adekvatnost razloga zavise od izvesnih kontekstualnih faktora, pre svega od izvesnih sazajnih i metodoloških pretpostavki koje su prihvaćene u epistemičkoj zajednici čije standarde subjekt, kao njen član, prihvata i primenjuje.

Ovaj problem V. Alston naziva problemom “kulturalne izolacije”, ukazujući na njega sledećim rečima: “Ukoliko sam odrastao u jednoj izolovanoj zajednici u kojoj svako bez oklevanja prihvata tradiciju plemena kao autoritativnu, onda ako se nikada nisam susreo ni sa čim što bi naizgled dovodilo u sumnju tradiciju, niti sam ikada pomislio da je dovedem u pitanje, teško da mogu biti optužen što je prihvatam kao autoritativnu. Nema ničeg što bi se s razlogom od mene moglo očekivati da činim, a što bi izmenilo ovu moju sklonost ka formiranju verovanja... Ipak, to što je tradicija plemena da *p* može biti veoma loš razlog za verovanje da *p*.”¹²

U naznačenom primeru, Alston naglašava normativnu stranu epistemičkog opravdanja. Ipak, nije teško uočiti da postoji problem i u vezi sa drugim momentom, sa našim očekivanjem da će valjano opravdanje osigurati odgovarajuću vezu između verovanje i istine, odnosno, da će obezbedi neslučajnu istinitost verovanja. Kao što vidimo, pripadnik neke plemenske zajednice, koja nije izgradila adekvatnu metodologiju i stekla naučno znanje o prirodi, može uložiti maksimalan kognitivni napor u skladu sa ustanovljenim pravilima formiranja verovanja kako bi došao do, po pretpostavci, odgovarajućeg svedočanstva i istinitog verovanja, ali će, usled izolovanosti i oskudnim sazajnim i pojmovnim resursima zajednice kojoj pripada, po svoj prilici formirati verovanja za koja je u relativno visokom stepenu verovatno da su pogrešna. Naravno, teško da ga možemo osuđivati zbog toga, jer je on imao uvid i u sadržaj razloga i, prema standardima kojih se njegova zajednica pridržava, u adekvatnost tih razloga; ipak, koliko god to verovanje izgledalo opravdano gledano iz njegovog subjektivnog ugla, kao i iz ugla zajednice kojoj pripada, veoma je verovatno da će ono biti pogrešno. Kakve su posledice po internalističko shvatanje opravdanja?

Uzmimo kao primer epistemičku zajednicu starih Egipćana. Poznati egipatski vladar, faraon Kufu, živeo je, gledano iz današnje perspektive, u zajednici čija su se oskudna naučna znanja (iz geometrije i astronomije pre svega), zasnovana na opažanju događaja u prirodi i rasuđivanju, preplitala i stapala sa tradicionalnim mitološkim i religijskim uverenjima. U skladu sa tradicijom, pripadnicima njegovog naroda izgledalo je nesumnjivo da iza prirodnih događaja i pravilnosti stoji volja bogova. Egipćani su, tako, periodično plavljenje Nila, koje započinje sa početkom letnjeg solsticija i traje narednih sto dana, dovodili u vezu sa Ozirisom, centralnim božanstvom u njihovoj mitologiji. Pretpostavimo da je važan deo staroegipatskog

12 Alston, W., 1989b, p. 95.

predanja i to da izvorište i gornji toka Nila (pojas centralne Afrike) upravo na početku letnjeg solsticija postaju poprište borbe između Ozirisa i demonskih sila koje naviru iz podzemlja u nameri da unište egipatski narod. Po predanju, borba traje sto dana i tokom nje Oziris, kao zaštitnik Egipćana, šalje kišonosne oblake i pojas centralne Afrike zasipa obilnim padavinama, nagoneći demone natrag u podzemni svet. Svedok borbe i povoljnog ishoda je reka Nil, koja sa sobom nosi nabujalu vodenu masu. Držeći se predanja i posmatrajući nadolaženje Nila, Kufu veruje da je plavljenje delte posledica obilnih kiša koje padaju iznad izvora i gornjeg toka reke. Štaviše, pošto pojava Sirijusa kao najsjajnije zvezde na određenom položaju na nebu u to doba godine, po predanju, najavljuje borbu između Ozirisa i demonskih sila, Kufu je zajedno sa svojim sunarodnicima u stanju i da predvidi kada će doći do izlivanja Nila.

S obzirom na izolovanost Kufua kao pripadnika staroegipatske zajednice, skromno znanje koje ima o dešavanjima i prirodnim zakonitostima, kao i karakter svedočanstva na kojem on zasniva svoje verovanje, teško da bismo rekli da je ono, u svetlu navedenih činjenica, verovatno istinito. Pre bismo bili skloni da tvrdimo suprotno, da nije verovatno da je istinito. Jer, gotovo svi iskazi koje je Kufu preuzeo iz predanja prihvaćenih od strane njegove zajednice i na kojima je temeljio svoje sticajem okolnosti tačno verovanje, pogrešni su i nemaju nikakve veze sa činjenicom da je plavljenje Nila uzrokovano obilnim kišama koje u to doba godine pogađaju pojas centralne Afrike.

Ovakva situacija donosi problem za internalizam. Pretpostavimo da neko upita Kufua zašto veruje u to da do izlivanja Nila dolazi usled obilnih padavina na njegovom izvorištu. U skladu sa pretpostavljenom prirodom opravdanja, Kufu će se potruditi da navede razloge za svoje verovanje, da ukaže na svedočanstvo koje bi trebalo da njegovo verovanje čini verovatno istinitim. Primenjujući uobičajene standarde i postupke opravdanja, kojih se članovi njegove zajednice bespogovorno drže, Kufu neće posumnjati u tačnost predanja koje mu je jedini izvor informacija o tome šta je uzrok plavljenja Nila, pa će biti sklon da te informacije prihvati kao premise koje čine verovatnom istinitost iskaza u koji veruje, a samim tim služe kao opravdanje za njegovo verovanje. Prikažimo razloge u vidu premisa r_1, \dots, r_n , a iskaz u koji veruje u vidu zaključka p . Baš kao što internalista očekuje, Kufu će verovati da su premise r_1, \dots, r_n tačne i da one izražavaju razloge koji zaista opravdavaju njegovo verovanje u p , čineći ga verovatno istinitim. Logička veza između r_1, \dots, r_n i p nije sporna jer bi, hipotetički gledano, bilo veoma verovatno da je iskaz p istinit ukoliko su premise r_1, \dots, r_n istinite. Problem je, međutim, što gotovo nijedna od tih premisa nije tačna, a Kufu u svojoj izolovanoj zajednici, bez mogućnosti da dođe do relevantnih informacija ili konsultuje pouzdane izvore, niti može da utvrdi njihovu netačnost, niti ima ijedan uverljiv razlog da u njih posumnja. Šta je onda sa epistemičkim statusom Kufuovog verovanja da su obilne padavine na izvoru i u gornjem toku Nila uzrok njegovog izlivanja? Da li je ono opravdano?

Internalista se ovde suočava sa dilemom. Pretpostavimo da pozitivno odgovori na navedeno pitanje, odnosno, da tvrdi da je Kufuovo verovanje opravdano. Samim tim on bi dozvolio postojanje mnogih verovanja koja su u internalističkom smislu

opravdana, a za koja uopšte, ili u dovoljnom stepenu, nije verovatno da su istinita. Kad god bi neko nešto verovao pozivajući se na razloge koji njegovo verovanje ne čine u dovoljnoj meri verovatno istinitim, ali ne samo on nego i drugi pripadnici njegove zajednice pogrešno smatraju da oni to čine, sledilo bi, po analogiji sa našim primerom, da ta osoba ima opravdano verovanje. Ako bi ovo dopustio, internalista bi izneverio drugi očekivani cilj koji se postavlja pred opravdanje, da ono obezbeđuje adekvatnu vezu između verovanja i istine. Samim tim on bi ugrozio i normativnu komponentu opravdanja, jer se od razloga očekuje da verovanje opravdavaju zahvaljujući tome što čine u dovoljnoj meri verovatnom njegovu istinitost. U našem primeru to očigledno nije slučaj, pošto je Kufu samo *uveren* da je njegovo verovanje da p istinito s obzirom na r_1, \dots, r_n ; on čak, oslanjajući se na tradiciju, smatra da ima opravdanje za to da navedeni razlozi zaista opravdavaju verovanje da p , dok oni u stvarnosti nemaju nikakve veze sa istinitošću p . Niti bi to bio slučaj u bilo kom drugom primeru (a takvih je nebrojeno mnogo) u kojem subjekt samo veruje (makar i opravdano)¹³ da razlozi na koje se poziva opravdavaju njegovo verovanje, dok oni u stvarnosti to uopšte ne čine.

Izgleda da bi internalista morao da odgovori negativno na postavljeno pitanje, odnosno, da tvrdi da Kufu nema opravdanje za svoje verovanje. Ali, i ovaj odgovor mu donosi teškoće. Živeći u izolovanoj zajednici, Kufu je učinio sve što se od njega u toj zajednici, s obzirom na ustaljene metode opravdavanja, očekuje i sve što je praktično mogao da učini da bi opravdao svoje verovanje. Ako internalista tvrdi da Kufu uprkos tome nije uspeo da opravda svoje verovanje, onda on dopušta mogućnost da bilo ko, u bilo kojoj zajednici, čak i ako primenjuje sve prihvaćene procedure za sticanje opravdanja i najpažljivije promišlja razloge za i protiv, može imati pogrešnu procenu opravdanosti svojih verovanja. Nevolja po internalistu je što ova mogućnost favorizuje eksternalističke intuicije. Kao što smo ranije istakli, internalista tvrdi da je za opravdanost nečijeg verovanja neophodno da ta osoba ima uvid u sve uslove koji njeno verovanje čine opravdanim. Međutim, ako neka osoba (kao što je to slučaj sa Kufuom u našem primeru), i pored optimalnog sazajnog napora i najpažljivijeg promišljanja, može doći do verovanja koja joj samo izgledaju opravdana, a u stvarnosti to nisu, onda to znači da opravdanje zavisi od objektivne činjenice (koja joj ne mora biti dostupna) da li su razlozi koje ona ima u vidu zaista adekvatni, da li stvarno utiču na istinitost njenog verovanja. Drugim rečima, ako se opravdanost njenog verovanja može promeniti, a da ona unutar svoje kognitivne perspektive ne uoči nikakvu promenu, onda to znači da internalizam nije uzeo u obzir sve uslove koji neko verovanje čine opravdanim. Izgleda da nije dovoljno, čak ni posle najpažljivijeg promišljanja, da smo uvereni da je naše verovanje opravdano – neophodno je da razlozi na koje se pozivamo zaista opravdavaju naše verovanje.

13 Eksplicitno uključivanje dodatnog zahteva da Kufu *opravdano veruje* da r_1, \dots, r_n zaista opravdavaju verovanje da p donosi poznatu opasnost od internalističkog regresa. Ovde se tim problemom nećemo baviti. Vidi Lazović, Ž., 1994, gl. 1.

3.

Utisak je da internalista ne može da izade iz ovog škripca, a da ne napravi neki kompromis sa eksternalizmom. Glavni izvor teškoće krije se upravo u opisanom, dualističkom karakteru epistemičkog opravdanja. U svojoj koncepciji epistemičkog opravdanja, internalista je pokušao da objedini normativnu i činjeničku dimenziju. Ali, kao što smo videli, moguće je da uslovi koji se tiču jedne dimenzije budu zadovoljeni, a da ne budu ispunjeni uslovi koji se tiču druge. Naime, moguće je da subjekt ima uvid u razloge zbog kojih veruje da p i ti razlozi zaista, kad ih iz svoje kognitivne perspektive rekonstruiše kao premise za koje veruje da su istinite, čine verovatnom istinitost p , a da u stvarnosti oni nemaju nikakve veze sa istinitošću p . Problem epistemički izolovane zajednice u kojoj se koriste pogrešne metode opravdavanja verovanja samo je poseban slučaj ove opštije teškoće. Slične primere individualnih zabluda moguće je naći ili konstruisati i unutar bilo koje epistemičke zajednice. A najdramatičniji primeri ove vrste svakako su scenariji filozofskog skeptika, kao što su Dekartova pretpostavka da nas možda sistematski obmanjuje nekakav moćni Zli demon ili savremena verzija mozga u posudi čije sadržaje iskustva kontrolišu neuronaučnici, zato što nam je iz subjektivne perspektive potpuno nerazlučivo da li je, u trenutku kada verujemo da p na osnovu razloga kojih smo svesni i u čiju adekvatnost smo ubeđeni, na delu neskeptički ili skeptički scenario.¹⁴ Sa stanovišta druge pomenute komponente opravdanja, njegove veze sa istinom, ne može biti svejedno koji je od ta dva moguća scenarija aktualan.

U primeru sa Kufuom kao pripadnikom staroegipatske epistemičke zajednice, za doslednog internalistu nije bio prihvatljiv nijedan od ponuđenih odgovora. Ako tvrdi da Kufu ima opravdano verovanje, suočava se sa posledicom da ne može da objasni vezu između opravdanja i istine. Ako, pak, tvrdi da Kufu nema opravdano verovanje, time otkriva slabost svoje pozicije i otvara prostor za eksternalizam. Tvrdoglavi internalisti bi, u nastojanju da ostanu dosledni, radije izabrali prvu opciju i stav da je Kufuovo verovanje opravdano uprkos tome što nije verovatno da je istinito. Motivacija za ovaj korak proističe iz njihove želje da pruže adekvatan opis dijalektičkog konteksta u kojem se subjekt upušta u opravdavanje sopstvenih verovanja i suočava sa pitanjima drugih "Zašto veruješ to-i-to?", na koja ne bi mogao da pruži odgovor ukoliko ne bi imao uvid u razloge i bio ubeđen u njihovu adekvatnost. Ovakav izbor bi, ipak, bio loš. On bi podrazumevao odustajanje od objašnjenja druge važne komponente epistemičkog opravdanja, od odgovora na pitanje kako opravdanje utiče na uvećanje verovatnoće istinitosti verovanja i zašto se od opravdanog verovanja očekuje da je u nekom relativno visokim stepenu verovatno istinito. Da bi do takvog objašnjenja mogao doći, internalista bi pre ili kasnije morao da napravi neki ustupak eksternalizmu. U čemu bi se konkretno jedan takav ustupak sastojao može biti tema posebnog rada. Problem epistemički izolovane zajednice nam bar pokazuje da se opravdanje ne iscrpljuje u subjektivnoj predstavi o razlozima, njihovoj uverljivosti i logičkoj snazi, čak ni onda kada je subjekt do tog

14 Vidi Williamson, T., 2007.

uverenja došao primenjujući merila i metode koji su prihvaćeni u njegovoj zajednici. Epistemički status verovanja počiva na određenim neepistemičkim činjenicama, ali to svakako nisu samo logičke relacije između iskaza koje subjekt u svom duhu može da rekonstruiše, nego – na šta nam eksternalističke teorije opravdanja skreću pažnju – i odgovarajuće empirijske činjenice koje se tiču prirodnih zakonitosti, uzročnih veza između događaja i uzročne istorije verovanja.

Živan Lazović
Filozofski fakultet, Beograd

Literatura:

- Alston, W., 1989a, "Concepts of Epistemic Justification", u: *Epistemic Justification: Essays in the Theory of Knowledge*, Ithaca: Cornell University Press.
- Alston, W., 1989b, "An Internalist Externalism" u: *Epistemic Justification: Essays in the Theory of Knowledge*.
- Alston, W., 1993, *The Structure of Justification*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Audi, R., 2001, 'An Internalist Theory of Normative Grounds', *Philosophical Topics* 29.
- BonJour, L., 1985, *The Structure of Empirical Knowledge*, Cambridge: Harvard University Press.
- BonJour, L., and Sosa, E., 2003, *Epistemic Justification: Internalism vs. Externalism, Foundations vs. Virtues*, Oxford: Blackwell.
- Goldman, A.I., 1989, "Strong and Weak Justification", u: Tomberlin, J., ed., *Philosophical perspectives 2, Epistemology*, Atascadero: Ridgeview Publishing.
- Greco, J., 2003., „Virtue and Luck, Epistemic and Otherwise“, *Metaphilosophy* 34.
- Harper, W., 1998, „Paper-Mache Problems in Epistemology: A Defense of Strong Internalism“, *Synthese* 116.
- Kornblith, H., ed., 2001, *Epistemology: Internalism and Externalism*, Basil Blackwell: Oxford.
- Lazović, Ž., 1994, *O prirodni epistemičkog opravdanja*, Beograd: SFD.
- Lazović, Ž., 1996, "Kartezijanski skepticizam", *Theoria* 4.
- Plantinga, A., 1993, *Warrant: The Current Debate*, New York: Oxford University Press.
- Pritchard, D., 2005, *Epistemic Luck*, Oxford: Oxford University Press.
- Schmitt, F., 1992, *Knowledge and Belief*, London: Routledge.
- Sosa, E., 1991, *Knowledge in Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Steup, M., 2001, "Epistemic Duty, Evidence and Internality" u: Steup, M., ed., *Knowledge, Truth, and Duty*, Oxford: Oxford University Press.
- Williamson, T., 2007, "On Being Justified in One's Head", u: Arsenijević, M. and Lazović, Ž., eds., *Explanatory Gap, Essays in Memory of Nikola Grahek*, Beograd: Philosophical Faculty.

Živan Lazović

Internalism and the Problem of an Isolated Epistemic Community

(Abstract)

In this paper the author deals with one form of relativism which stems from the internalist account of epistemic justification. In the recent epistemological literature this form of relativism is usually indicated as the problem of an isolated epistemic community. By way of an example concerning an isolated epistemic community, it is shown that internalism is unable to provide a consistent account of epistemic justification due to the fact that internalist justification cannot secure the objective connection between beliefs and truth making it the case that one's epistemically justified belief is likely to be true. That means that in explaining epistemic justification we have to resort to some externalist requirements.

KEYWORDS: knowledge, belief, truth, justification, internalism, externalism.